

Müəllimlik Üzeyir Hacıbəyovun humanistliyini, qayğıkeşliyini, insanpərvərliyini, xeyirxahlığını yüzə-min qat artırmışdır. Üzeyir Hacıbəyov müəllimlərə çox diqqətlə, qayğıyla yanaşmışdır. İsmayıl Şıxlı yazır ki, onun keçmiş müəllimi Osman Əfəndiyevi haqsız olaraq müəllimlikdən çıxarıblarmış. Osman Əfəndiyev vaxtilə Qori Müəllimlər Seminariyasında Üzeyir Hacıbəyovla birlikdə oxumuşdur. O, uzun müddət Qazax rayon maarif şöbəsinin müdiri olmuşdur. Osman Əfəndiyev Bakıya – Maarif Komissarlığına gəlməli olur. İsmayıl Şıxlını da özü ilə birgə Maarif Komissarlığına aparır. Onlar pilləkənləri qalxıb ikinci mərtəbənin geniş dəhlizinə çıxanda ortaboşluq, saçları ortadan səliqə ilə ayrılıb yana darlanmış eynəklili bir adamla qarşılaşırlar. Bu, Ü.Hacıbəyov imiş. O, Osman müəllimi tanıyır və ayaq saxlayıb xeyli dayanır. Görünür ki, keçmiş-Qori Müəllimlər Seminariyasındakı tələbəlik illərini xatırlayır. Hər ikisi qucaqlaşırlar.

Osman müəllim xatırlayır ki, "səhər oyananda öz paltarımın izi-tozu da qalmamışdı. Yevdokiya İvanovna (müəlliminin adını sonra öyrəndim) mənə nimdəş, amma tərtəmiz sınıqlı pencək-şalvar verdi, ayağıma dolamağa isti parça, dolaq verdi, hətta şinelimi də təzələdi".

Müəllimi razı salmaq, Allahın yanında bütün günahları yumaq kimi bir şeydir. Ona görə ki, Allah dünyanın əsrəfi olan insanı yaratdı və onun təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmağı müəllimə həvalə etdi, müəllimə tapşırıldı, bir sözlə, müəllimə inandı. Müəllim bu inamı qorumalı, cəmiyyət isə müəllimə ehtiram və hörmətini əsirgəməməlidir. Belə olarsa, cəmiyyət inkişaf edər, irəliləyər doğru gedər, təhsil tərəqqi edər, hər bir insan bu tərəqqidən faydalanar.

İ.Şıxlının yalnız pedaqoji fikirləri deyil, eyni zamanda onun həyat yolu da bugünkü gənclər üçün əsl məktəbdir.

Rəyçi: prof. Ə.Ağayev

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Elçin. Ədəbiyyatımızın yaradıcılıq problemləri. Bakı, 1999.
2. Ağayev Ə. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. I cild, Bakı, 2011.
3. Hüseynov Ə. Tənqid və ədəbi proses. Bakı, 2009.
4. Şıxlı İ. Dəli Kür. Bakı, 1982.
5. Nəzirli Ş. Vurğun keçib bu yerlərdən. Bakı, 1986.
6. Salamoglu T. Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, 2008.
7. Seyidov F. Azərbaycan müəllimlərinin hazırlanmasında Zaqafqaziya (Qori) seminariyasının rolu. Bakı, 1966.

Б.Халилов

О личности и авторитете учителя

Резюме

В статье повествуется о мыслях Исмаила Шихли, личности и авторитете учителя. Он вспоминает своих учителей с добрыми словами.

B.Khalilov

Teacher personality and teacher influence

Summary

The article is dedicated to the great poet Ismail Shikhli's personality and his ideas about teachers. It is noted that he remembers his teachers with great love and pleasure.

İlk dərslərimiz

“BALALARA HƏDİYYƏ”

Mehriban Şirzadova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Açıq sözlər: *balalara hədiyyə, milli-mənəvi dəyərlərimiz, nağıl, məsəl, tapmaca və şeirlər.*

Ключевые слова: *подарок детей, национально-духовные ценности, рассказ, пословицы, загадки и стихотворение.*

Key words: *gift to children, national moral values, tale, sayings, riddle and poems.*

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafına nəzər saldıqda bir sıra kitabçalar və dərsləklərin yeri daha aydın görünür. Yüz il bundan əvvəl nəşr olunan “Balalara hədiyyə” adlı əsər bu cəhətdən daha xarakterikdir. Ədəbiyyata qüdrətli bir tərbiyə vasitəsi kimi baxan hər bir ədib və şairin başlıca arzusu məhz oxucusunun qəlbinə girməkdən, ona təsir göstərməkdən ibarətdir. Ancaq yüksək hislər, nəcib duyğular əsasında ürək qanı ilə yazılan əsərlər belə böyük bir təsir gücünə malik ola bilərlər.

“Balalara hədiyyə” kitabçası göstərir ki, körpə uşaqların tərbiyəsi ilə bağlı fikirlər öz dövründə böyük əhəmiyyət kəsb etməklə qalmamış, həm də körpə uşaqlarda xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin formalaşmasında müəllim tərbiyəçi və valideynlərə yaxından kömək etmişdir.

“Balalara hədiyyə” kitabçasının müdərəcəsini heyvanat aləmi, nağıllar, hekayələr, nəğmələr, akinçilik məhsulları, doğruçuluq və düzlük, məsəllər, nəsihətlər, tapmacalar, təbiət hadisələri, ilin fəsiləri və s. təşkil edir. Uşaq psixologiyasının mahir bilicisi olan F.Köçərli mütərəqqi pedaqoji ideyalara istinad edərək körpə uşaqları onları əhatə edən əşyalar, hadisələr əsasında tərbiyə etməyə üstünlük verirdi. O, çox gözəl bilirdi

ki, körpə uşaqlar ətraf aləmi əşyalarla dərk edir. Onların dünyagörüşü ətraf mühitin təsiri altında formalaşır.

Məhz bunun nəticəsi idi ki, bu dərslək çapdan çıxarkən tərəqqipərvər oxucular, müəllimlər tərəfindən rəğbətə qarşılanmışdır. Görkəmli yazarlar bu kitab haqqında öz ürək sözlərini söyləmişlər. Dövrünün tanınmış ziyalı, görkəmli Azərbaycan ədibi və publisisti Eynəli bəy Sultanov (1862-1935) yazırdı ki, “Balalara hədiyyə” kitabından vətən qoxusu, dağların ətri, köçərilərin tüstüsü gəlir (2, səh. 28). 1912-1915-ci illərdə Bakıda nəşr olunan gündəlik ədəbi, elmi, siyasi və iqtisadi qəzet olan “İqbal” qəzetinin 23 may 1913-cü ildəki 366-cı sayında bu kitabça ilə bağlı çıxış edən Kazımoglundun “Balalara hədiyyə” adlı məqaləsi bu baxımdan çox xarakterikdir. Məqalə müəllifi əvvəlcə son zamanlar Bakıda nəşr edilən kitab və məcmuələri təhlil edərək belə nəticəyə gəlir ki, bu nəşrlərin içərisində dəyərlisi varsa da çoxu dəyərsizdir. Müəllifin fikrincə, əcnəbi dillərdən tərcümə edilmiş roman və hekayələr, həmçinin onları təqdimən yazılmış kitabçalar xalqın həyat tərzinə, təbiətinə yad və biganədir.

Müəllif ana dilimizdə çap edilmiş kitabçaları nəzərdən keçirərək belə qənaətə

gəlir ki, Nəcəf bəy Vəzirov ilə Y.Çəmən-zaminlinin hekayələri bu mənada özümüzün həyat və yaşayışımızı təsvir edən əsərlər kimi daha çox qiymətlidir. Həmçinin M.Ə.Sabirin "Hop-hopnamə"si mətbuat aləmində dəyərli əsərlərdəndir. Bütün bunlarla bərabər müəllif yazır ki, "ən dəyərli və qiymətli, dinləməyə layiq olan bədii nümunələri özündə cəmləşdirmişdir. Hərçənd bu kitab, zahirdə uşaqlar üçün yazılmışdırsa, lakin bütün məzmunu və mahiyyəti ilə türklüyə mənsub nəğmə və hekayələri, Qafqaz türklərinin atababalardan qalma düzgü və tapmacaları, milli misal və nəğmələri, uşaqlara məxsus oyuncaqları toplayaraq bizi keçmişimiz ilə tanış edir, bizi kəndimizə tanıdır və keçmişimizə qarşı bizdə milli bir duyğu oyadır".

Məqalə müəllifi bu kitaba birinci kitab deməkdə haqlıdır. Belə ki, bu kitab uşaqların ruhuna qida verdiyi kimi, böyüklərin də uşaqlıq illərini bir növ xatırladır, keçmişinə və millətinə qarşı bir istək və məhəbbət duyğusu oyadır. Məqalədə oxuyuruq: "Bu gün bütün türk qövmü sakin olan yerlərdə bu kimi hədiyyələr nəşr edilsəydi, millətimize və dilimizə böyük bir xidmət edilmiş olardı. Belə ki, babalarımız arasında söylənən və işlənən misal və tapmacalardan, nəğmə və düzgünlərdən xatirimizdən unudulmuş bir çox türk sözləri öyrənərdik və əvəzində danışdığımız əcnəbi sözlərin dilimizdən və yazımızdan kənar edərdik".

Tanınmış ədib, Azərbaycan ədəbi, pedaqoji və elmi fikrinin görkəmli simalarından olan Abdulla Şaiqin (1881-1952) isə "İqbal" qəzetinin 18 və 21 oktyabr 1913-cü il, 482 və 485-ci saylarında dərc edilmiş və əsərlərinin beş cildliyinin dördüncü cildinə daxil olmuş "Dilimiz və ədəbiyyatımız" adlı məşhur məqaləsi bu sahədə ən etibarlı, ən dəyərli və maraqlı mənbədir. Müəllif həmin məqaləsində yazırdı ki, "bizim el ədəbiyyatımız o qədər vüsətlidir ki, onu yazmaq qurtaracaq şeylərdən deyil. Millətimizin istedad

və məharəti-fəzilətinə və əhvali-ruhiyyəsinə aşina olmaq istəyənlər "Balalara hədiyyə" nam kitabçasından istifadə edə bilərlər. Burada camaatımızın arasındakı nəğmə, məsəl, tapmaca və şeirləri bir yerə toplanmışdır. Qafqaz müsəlmanlarının boyuna böyük bir haqq qoymuşdur. Söz yox ki, itmiş-batmış o qiymətli gövhərləri cəm etmək ağır zəhmət hesabına başa gəlmişdir".

A.Şaiq, ümumiyyətlə, xalq dilinin, ədəbi dilimizin keşiyində duran ziyalılarından olduğundan onun təmizliyi uğrunda mübarizənin ön cərgəsində getmişdir. O, yuxarıda adını çəkdiyimiz məqaləsində yazırdı: "hər bir dil iki qismə ayrılır: birincisi, təbii Allah vergisi olan el dilidir; ikincisi, hər qövmün ədib və şairlərinin əsrlərcə hüsula gətirdikləri mükəmməl ədəbi lisanıdır. Birincisi lisan, ikincisi ədəbiyyatdır".

Təbii Allah vergisi olan el dilimiz asan və olduqca gözəl bir lisanıdır. Bunu yalnız biz iddia etmirik. Baxınız, Avropa ülmasından Maks Müller türk lisanı xüsusunda nə deyir: "Türk lisanı fəvqəladə, müəyyən və məntiqə müvafiq surətdə mükəmməl olmaqla bu dil bütün Asiya üçün bir lisanı-ümumi yerinə keçə bilər. İnsaf edək: qonşularımız ermənilərin, gürcülərin əksəriyyəti azərbaycanca söyləməyə bu anadək həvəs etmələri, toylarında, bayramlarında öz erməni sazəndlərinə Azərbaycan şərqişi, Azərbaycan nəğmələri oxutmalarını lisanımızın ahəngdar və gözəl olduğuna dəlil olmazmı? Əlavə, hansı bir lisanı Azərbaycan lisanında olan kimi el ədəbiyyatı vücudə gəlmişdir?" (4, səh. 118-119).

A.Şaiqin haqqında bəhs etdiyimiz məqaləsini nəzərdən keçirərkən oxucuda belə bir fikir hasil olur ki, "Balalara hədiyyə" kitabçası böyük ədibə elə güclü təsir edib ki, o da bir növ ruhlanıb, xalq deyimlərinə, xalq ədəbiyyatına dair fikir və bilgilərinə qələmə almış, bu mövzunu bir qədər də dərinləşdirmiş, ona yeni məzmun vermiş-

dir. A.Şaiq göstərilən məqaləsində yazırdı: "Məişətimizin birer aynası olan hədsiz-hesabsız bayatı və şikəstələrimiz, məsəllərimiz, tapmacalarımız, ürəkləri ən dərinəndən çırpındıran, ruhları səmadakı şəfaqlərə qədər yüksəldən mahnılarımız, nəğmələrimiz qibta ediləcək səadətlərdir, deyilmi?" (4, səh. 119).

Bütün bunları nəzərə alaraq F.Köçərlinin "Balalara hədiyyə" kitabının məziyyətlərindən bəhs etməzdən əvvəl böyük ədəbimizin xalqımızın ağır ədəbiyyatına, xalq pedaqogikamızın incilərinə aid fikirlərindən bir qədər bəhs etmək fikrimizcə yerinə düşər. A.Şaiq yazırdı: "Hələ əsrlərdən bəri ağızdan-ağıza keçmiş aşıqlarımızın oxuduğu yanlıq şeirlər, mahnılar, hekayələr, nəğmələr heç bir millətdə görünməmiş qiymətli bir xəzinə olduğunu iddia edərsək, xəta deyil zənn edərim. Bu isə haqq-taalə həzrətlərinin bizə bəxş etdiyi qiymətsiz, ən böyük nemətdir".

A.Şaiq nümunə üçün bir neçə bayatını göstərir.

A.Şaiq yazır ki, məşuqəsi uğrunda nə qədər fədakar bir aşıq olursa-olsun, qəlbindəki hissiyyatının tərcümanı olan bu sözlərdən artıq nə söyləyə bilər? Bu sözlər oxunduqda biixtiyar qəlbimizin ən dərin guşələrində gizli-gizli düşüncələr və incə hislər oyanmağa başlar.

Və yaxud: zətən ən fədakar və həqiqi aşıqların gecə yar, ay batdığı və təbiəti həzin bir qaranlıq, bir sükut qapladığı zaman sövdaları artmağa başlar. O qaranlıq, o sükutdan istifadə edərək gizli-gizli gözyaşları tökərlər:

Bostanda tağım ağlar,
Basma, yarpağım ağlar,
Nə qədər sağam, ağlaram,
Ölsəm, torpağım ağlar.

A.Şaiq yazır ki, "bu sözlərin zahiri və batini ləfəfinə diqqət buyurulsun! Az söz ilə təsvir olunmuş bu fikirdəki məziyyəti

təhlil etmək, son baharı qürub zamanında matəmzədə bülbülün fəryadındakı həzin sərai aramağa bənzər. Hətta müxətabı olan qara torpaqlar altında yatan dilbər, qara saçlarını dağınıq bir halda dağıdıraraq, uçuq və soluq rəngi ilə önmüzdə mütəssəm olur və bizimlə bərabər acı-acı gözyaşları tökən kimi görünür".

A.Şaiq xüsusi olaraq vurğulayır ki, millətimizin fikrinin ulviyyəyindən nəşib ki, hər bir dəlili və təşbihi təbiidir. Təbiət ağışında pərvərişəy olduqları üçün heç bir zaman təbiətdən ayrılmır. Növhalərində, mərsiyələrində belə təbiəti özü ilə bərabər ağıladır:

Əzizim, baş əyər,
Barlı budaq baş əyər,
Qiyamət o gün qopar
Mərd namərdə baş əyər.

A.Şaiq öz fikrini aşağıdakı atalar sözləri ilə tamamlayır: "Keçmə namərd körpüsündən, qoy aparın sel səni. Yatma tülkü kölgəsində qoy yəsin aslan səni".

A.Şaiq bu bayatılardan sonra qışda aranda, yayda yaylaqlarda olan köçərlərin həyat tərzini, onların əhvali - ruhiyyəsinə əks etdirən əhvalatlardan ürək dolusu bəhs edir. Həmin məqalədə deyilir: "İndi bir az da dağlarda, yamaclarda, təbiətin ağış-nazənində böyümüş köçəri camaatımızın əhvali-ruhiyyəsinə tədqiq edək: köçəri camaatın hər bir dolanacağı qoyun ilədir, başdan-ayağacan qoyuna möhtacdır". Odur ki, onların xalq ədəbiyyatında qoyunçuluqla bağlı deyimlər aparıcı yer tutur.

Unudulmaz maarifçi, böyük pedaqog, Azərbaycan xalq yaradıcılığının mahir bilicisi olan A.Şaiq daha sonra ürək ağrısı ilə deyir: "Yeganə sərməyəsi və sərvəti olan qoyunu el, baxınız, nə qədər dadlı, şirin bir dil ilə oxşayır, gözümüzün önündə hər bir-iki fərd ilə öz məişətimizdən şairinə lövhə tərsim edir. Daxili aləmindən çıxan məişətə və təbiətə dair bu qisim şeirlər, camaatımızın

sağlam bir fikir və ülvî hissə malik olduğunu göstərdiyi kimi, dilimizin dəxi nə qədər gözəl və lətif bir dil olduğunu sübut edir”.

A.Şaiqin adını yuxarıda böyük iftixarla çəkdiyimiz məqaləsində iki cəhət: bir tərəfdən ana dilimizin zənginliyi, digər tərəfdən isə xalq yaradıcılığının məziyyətləri bir daha göz önündə canlanır.

A.Şaiqin gəldiyi nəticə belədir: “Bizim el ədəbiyyatımız o qədər vüsətlidir ki, onu yazmaqla qurtaracaq şeylərdən deyil. Millətimizin istedad və məharəti-fitrilərinə və əhvali-ruhiyyəsinə əsina olmaq istəyənlər möhtərəm bəradərim Fəridun bəy Kəçərli cənablarının təlif etdiyi “Balalara hədiyyə” nam kitabçasından istifadə edə bilərlər. Haqiqətdə bəradərim Fəridun bəy camaatımızın arasındakı nağıl, məsəl, tapmaca və şeirləri bir yerə toplamaqla Qafqaz müsəlmanlarının boynuna böyük bir haqq qoymuşdur. Söz yox ki, itmiş-batmış o qiymətli gövhərləri cəm etmək Fəridun bəy cənablarına ağır zəhmət ilə müyəsər olmuşdur” (4, səh. 122-123).

Yuxarıda deyilənlərə rəğmən “Balalara hədiyyə” kitabına nəzər salaq. Cəmi 87 səhifədən ibarət olan bu kitaba daxil edilmiş xırda hekayələri, nağılları, nəğmələri, oyun qaydalarını, düzlüklər, sayacı sözlər, məsəllər, tapmacalar, yanıltmaclar və s. mövzuları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Ev heyvanlarına aid olanlar: it və pişik, toyuq, qoyun, keçi, dəvə və s.
2. İnsan və heyvanlara aid olanlar: xoruz və padişah, qarın və pişik.
3. Vəhşi heyvanlara aid olanlar: qurd, tülkü.
4. Kənd təsərrüfatı məhsulları: balıq, arpa, dan.
5. Nağıllar: şəngülüm, şüngülüm, məngülüm. Pırpısa xanım və siçan bəy.
6. Təbiət: dağlar, aranıla yaylağın bəhsi.
7. Sayacı sözlər və s. v. i. a. (5, səh. 3-

87). Kitabın məziyyətlərindən biri də budur ki, buraya daxil olan materiallar körpə uşaqların yaş və bilik səviyyəsinə tam uyğun olmaqla bərabər, onların maraq dairəsinə də müvafiqdir.

Bu gün məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində çalışan tərbiyəçilərin, kiçikyaşlı uşaqları olan valideynlərin bu mövzulardan yararlanaraq övladlarımızın tərbiyə edilməsində müvəffəqiyyətlər qazanmaları şübhəsizdir.

“Balalara hədiyyə” kitabçasına daxil edilmiş materiallar elə seçilmişdir ki, bunların hər birini oxumaq və ya dinləməklə uşaqlar çox şey öyrənə bilərlər, onların fikri daha da aydınlaşır, həyat və məişət haqqında təsəvvürləri bir qədər də genişlənilir, danışıqları yaxşılaşır, tələffüzləri dəqiqləşir. Kitabdakı mövzuların bir çoxu, məsələn, şeirlər, tapmacalar, yanıltmaclarla yanaşı, uşaqlar tərəfindən səhnələşdirilmək imkanı nöqtəyindənərinə çox yararlıdır.

76-77-ci səhifələrdə yer almış Aşıq Əmrahə məxsus olan “Aranla yaylağın bəhsi”ndə deyilir:

Aran deyər, yaylaq çox da saxlama,
Göndər gəlsin, ağır ellər mənimdir.
Yerin göbəyiyəm, dizin dirəyi,
Malu-mülkü Süleymanlar mənimdir.
Yaylaq deyər: Çıxma dindən, imandan
Süsəndən, sünböldən, hər gülüşəndən
Həkimlik, loğmanlıq qalıbdı məndən,
Həzaran dərnlərə dərman mənimdir.

Kitaba daxil edilmiş maraqlı əhvalatlardan “Çoban”, “Qurd”, “Qoyun” və “Keçi” başlıqlı şeirlər, həmçinin “bişmişlər, çöklər və içkilər” barəsində verilən məlumat-bilgilər körpə uşaqlar üçün çox xarakterikdir. “Çoban” başlıqlı şeirdə oxuyuruq:

Göydəki göy buludlar
Yorğanıdır çobanın,
Yastı-yastı təpələr
Yastığıdır çobanın.
Yumru-yumru qayalar

Yumruğudur çobanın.

Şeir sonunda aşağıdakı məsəllər və çöl heyvanları yer almışdır.

“Çobanın könlü olsa, təkədən pendirtutar”,

“Çobanı özündən olanın qoyunu diş doğar”.

“Keçinin əcali çatanda çobanın dəyənyinə sürtüşər” və s.

Bişmişlərə nümunə üçün “Səməni” adlı şeir kitaba daxil edilmişdir. Orada deyilir:

Səməniyə saldım badam,
Qoymazlar bir barmaq dadam,
Dörd tərəfin alıb adam,
Səməni bizana gəlmişəm,
Uzana-uzana gəlmişəm.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, kitaba daxil edilən ev heyvanlarından qoyun, keçi, inək, eşşək və dəvə ilə bağlı şeirlər və məsəllər, tapmacalar körpə uşaqların maraqla dinlədikləri və əzbərlədikləri şeirlərdir.

Bu gün məktəbəqədər müəssisələrdə tərbiyə alan körpə uşaqların ən çox sevdiyi, böyük maraqla və həvəslə səsləndirdikləri “qızlar nəğməsi”nin kitaba daxil edilməsi “Balalara hədiyyə” kitabçasının böyük uğurlarından biridir. “Qızlar nəğməsi” şeiri də ilk dəfə oxuculara təqdim edilirdi.

Kitabçada haqqında söhbət etdiyimiz şeirin sonunda üç məsəl və bir tapmaca yerləşmişdir.

“Can versən, qardaşa ver, min il getsə yad olmaz”,

“Yaxşı gündə yad qonşu, yaman gündə vay qardaş”,

“Qızın oldu, qırmızı donunu çıxar”.

“Balalara hədiyyə” kitabına daxil edilən oyunlar: “Güdü-güdü”, “Vur nağara, çıx qırağa” adlı oyunlar körpə uşaqların sevimli oyunlarındanıdır.

Kitabın sonunda kitaba daxil edilmiş tapmacaların cavabları çox maraqlıdır.

“Balalara hədiyyə” kitabı akademik

Bəkir Nəbiyev tərəfindən tərtib ediləcək onun redaktorluğu ilə kiçikyaşlı uşaqlar üçün ümumi başlıq adı altında 1967-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatı tərəfindən rus qrafikasında çap edilmişdir. Çox təəssüf ki, kitabın latın qrafikalı əlifba ilə çapı hələlik əlimizdə yoxdur.

Burada gənc nəslin tərbiyəsində müəllimlərin rolu və xidmətini ayrıca qeyd edən sətirlər də vardır. Öz fəaliyyəti üçün pedaqoji sahəni seçən hər bir müəllim-tərbiyəçi “ağlı, biliyi, zəhmətsevərliyi ilə yanaşı, həm də uşaqlara məhəbbət və qayğı ilə doyğun ürəyə malik olmalıdırlar”. Akademik Bəkir Nəbiyevin yazdığı kimi, xalqın gələcəyi, onun ən zəngin və qiymətli mənəvi xəzinəsi olan balaları yalnız onlara məhəbbəti olan adamlar tərbiyə edib yetişdirə bilərlər. Kitabın müəllifləri göstərdi ki, təbiətən çox həssas olan azyaşlı uşaqlar kimin onlara necə münasibət bəslədiyini yaxşı duyur. Buna görə də onun məniyini təhqir etmək bu həssas məxluq dünyada hamıdan yüksək və nəcib saydığı öz müəllimindən uzaqlaşdırıla bilər.

Bu fikirlər böyük rus pedaqoqu K.D.Üşinskinin (1824-1870) aşağıdakı fikirləri ilə necə də səsləşirdi. K.D.Üşinski deyirdi: “Tərbiyəçinin şəxsiyyətinin cavan ruha olan təsiri elə bir tərbiyə qüvvəsidir ki, onu nə dərs kitabları ilə, nə əxlaqi nəsihətlərlə, nə də cəza və mükafat sistemi ilə əvəz etmək olar” (8, səh. 39). F.K. Kəçərli bu fikirdə idi ki, “uşaq nə qədər bədxasiyyət və gəç-qılıq olmuş olsa belə, onu məhəbbət və mehribanlıqla düzəltmək mümkündür. Əxlaq tərbiyəsi çubuq, zor və qorxu ilə ola bilməz”.

Azərbaycan pedaqoqları həmişə bu fikirdə olmuşdur ki, körpə uşaqların mənəvi-əxlaqi tərbiyəsində məktəblə yanaşı, ilk növbədə, ailənin də rolu danılmazdır. F.K. Kəçərli yazırdı ki, “uşaq öz bilik və xasiyyəti-mənəviyyəsinin əsas dünyasını ailədə alır.

Metodika, qabaqcıl təcrübə

ALİ MƏKTƏBLƏRİN RUS QRUPLARINDA AZƏRBAYCAN DİLİNİN TƏDRİSİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Səfurə Gözəlova, Suqra İmanova
Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının
baş müəllimləri

Açar sözlər: *dövlət dili, qrammatik tələblər, düzgün tələffüz.*

Ключевые слова: *государственный язык, грамматические потребности, правильное произношение.*

Key words: *state language, grammar demands, correct pronunciation.*

Azərbaycan dili dövlət dili kimi bütün ali məktəblərdə tədris olunmaqla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi tələblərindən birinin yerinə yetirilməsini təmin edir. Respublikada yaşayan vətəndaşların dövlət dilini öyrənmələrinə hər cür şərait yaradılmışdır. Ali məktəblərdə təlim rus dilində aparılan qruplarda təhsilalan tələbələrə dövlət dili kimi Azərbaycan dilinin öyrədilməsinə də bu aspektdən baxılmalıdır. Bu qrupun tələbələri Azərbaycan dilində oxu və yazı üzrə müvafiq nitq vərdişlərinə yiyələnərək gənclik illərindən cəmiyyətdə, onun müxtəlif sahələrində informativ-kommunikativ fəaliyyət göstərmək üçün əlaqə və ünsiyyət bacarıqlarına sahib olurlar.

Azərbaycan dilinin mənimsənilməsi tələbələrin bu dildə olan elmi-kütləvi və bədii ədəbiyyatları, radio və televiziya verilişlərini, qəzet və jurnalları izləməsinə, onların vasitəsilə bilik və məlumatları əldə etməsinə şərait yaradır, onların həyatı öyrənmək imkanlarını genişləndirir. Dil və nitq vahidlərinə həssas yanaşmaq, onlardan ehtiyatla istifadə etmək, ümumilikdə dili qorumaq və inkişaf etdirməklə tələbələrdə ümumi bacarıqlar formalaşır və onlar cəmiyyətin daha fəal üzvləri kimi yetişirlər.

Bununla yanaşı, ali məktəblərin rus qruplarında Azərbaycan dilinin tədrisi prosesində tələbələrin (əgər qeyri-azərbaycanlıdırsa) öz ana dilinə müraciət etmələri, yeri gəldikcə doğma dildəki leksik, fonetik, qrammatik tələblərin xüsusiyyətlərini yada salmaları, bədii nümunələrə münasibət bildirmələri də onların, ümumiyyətlə, ana dili və ədəbiyyatla bağlı bilik və bacarıqlarının möhkəmlənməsinə kömək edir. Onlar həm də Azərbaycan dilini öyrənməklə dünyada geniş yayılmış türk dillərinə bələd olurlar, türk dilli ölkələrdə və bu örazilərdə fəaliyyətlərini səmərəli qurmaq imkanları əldə edirlər. Bu da onların həmin dildə nitqini inkişaf etdirməyə kömək edir və onlarda natiqlik məharətinə maraqlar oyadır.

Beləliklə də, onlar Azərbaycan dilini praktik mənimsəməyə nail olurlar. Bu yolla da onlarda Azərbaycan dilinə hörmət və məhəbbət hissi formalaşdırılır. Ən yaxşı halda həm də gənclik illərindən Azərbaycan dilində düşünmək, ünsiyyət məqamına görə fikri sərrast ifadə etmək, zəruri yazı qaydalarını tətbiq etmək bacarıqlarına da yiyələnə bilərlər.

Bu da təsadüfi deyildir. Çünki globallaşan dünyada Azərbaycan dinamik və sabit

Burada onun qəlbinə bəyənilmiş xasiyyətlərin, yaxud qəbahətlərin toxumu saçılır, ailədə hökm-fərman olan mənəvi məfkurələr yavaş-yavaş onun qəlbində yer əyləyir".

"Balalara hədiyyə" kitabında məqsəd xalqı maarifləndirməkdən, mədəniləşdirməkdən ibarət olmuşdur. XX əsrin maarifçiləri ictimai bələlərin kökünü cəhalətdə, nandanlıqda, elmsizlikdə görür, maarifə, elmə xalqı azadlığa çıxaran bir vasitə kimi baxırdılar. Onlar xalqı qəflət yuxusundan ayılmağa cəhd edirdilər. S.Ə.Şirvaninin "Nandanlıq dərdinin dərmanı elmdir", "hər kimin elmi var, o insandır" müddəasını təbliğ edirdilər.

Böyük maarifçinin arzuları zəmanəmizdə həqiqətə çevrildi. O, gələcəyə inamla baxır, gənc nəsəl ilə bərabər ədəb və şairlərimizin də qədr və qiymətinin bilinəcəyinə inanırdı. Müstəqil, suveren Azərbaycanda onun bu arzuları da yerinə yetirildi.

Rəyçi: pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru E.Məmmədova

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Abbas Zamanov. "Firidun bəy Köçərli" monoqrafiyası haqqında. Azərbaycan SSR EA-nın xəbərləri. İctimai elmlər seriyası, 1964, № 1, səh. 125-127.

2. Ruqiyyə Qənbər qızı. "Firidun bəy Köçərli və onun "Azərbaycan ədəbiyyatı əsəri". F.Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatı, iki cildə, birinci cild, Bakı: Elm, 1978, 595 səh. Redaktor: Əziz Mirəhmədov.

3. "İqbal" qəzeti. 23 may 1913, № 366.

4. Abdulla Şaiq. Əsərləri beş cildə. dördüncü cild, Bakı: Azərneşr, 1972, 477 səh.

5. F.Köçərli "Balalara hədiyyə". Bakı: Gənclik, 1967, 87 səh.

6. F.Köçərli. "İrəvan quberniyası xalq məktəbləri müəllimlərinə müraciət". "Kaspi" qəzeti, 5 noyabr, 1905.

7. K.D.Uşinski. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. Bakı: Azərneşr, 1953.

8. Bəkir Nəbiyev. Firidun bəy Köçərli. Mənalı ömürdən səhifələr. Bakı: Gənclik, 1984, 226 səh.

M.Ширзадова

"Подарок детей"

Резюме

В статье анализируются и оцениваются вклад и ценности, которые внесены в национально - духовное богатство азербайджанского народа.

M.Shirzadova

"Gift to children"

Summary

In this article national moral values and national spiritual wealth of Azerbaijan people is analyzed.